

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

**ANARCHISTICKÉ KONCEPCIE A HNUZIA
VO VYBRANEJ KRAJINE STREDNEJ EURÓPY**

Bakalárska práca

Študijný program: Politológia

Školiace pracovisko: Katedra politológie a európskych štúdií

Školiteľ : Mgr. Tibor Szentandrás, PhD.

Nitra, 2012

Natália Cíváňová

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Natália Cíváňová
Študijný program: politológia (Jednoodborové štúdium, bakalársky 1. st., denná forma)
Študijný odbor: 3.1.6 politológia
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Anarchistické koncepcie a hnutia vo vybranej krajine Strednej Európy
Anotácia: Charakteristika anarchizmu vo všeobecnosti a konkrétne vo vybranej krajine Strednej Európy, analýza príčin vzniku a vývojových foriem anarchizmu, významných osobností anarchizmu, programu hnutí a organizácií a ich vplyvu na verejnosť a politický systém.

Školiteľ: Mgr. Tiber Szentandrási, PhD.
Oponent: doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc.
Katedra: KPEŠ - Katedra politológie a európskych štúdií
Vedúci katedry: doc. PhDr. Ivan Dubnička, PhD.
Dátum zadania: 30.09.2010
Dátum schválenia: 04.10.2010

doc. PhDr. Ivan Dubnička, PhD.
vedúci/katedry

POĎAKOVANIE

Ďakujem Mgr. Tiborovi Szentandrásimu, PhD. za odborné vedenie a za rady, ktorými mi bol pri písaní práce nápomocný.

ABSTRAKT

Civáňová, Natália: Anarchistické koncepcie a hnutia vo vybranej krajine Strednej Európy [Bakalárska práca] Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra politológie a európskych štúdií. Školiteľ: Mgr. Tibor Szentandrás, PhD. Nitra 2012, 40 s.

V bakalárskej práci som sa sústredila na vysvetlenie samotnej podstaty anarchizmu a smerov, ktoré môžeme súhrnne označiť pojmom anarchizmus. Slovo anarchia pochádza z gréčtiny a v preklade znamená absencia vlády. Hlavným cieľom tejto ideológie je politická anarchia, ktorej základom je samospráva obcí a priama demokracia. Zmyslom anarchizmu je priniesť ľuďom slobodu, rovnosť, spravodlivosť, toleranciu, solidaritu a humánnosť a naopak odstrániť štát, spoločenské organizácie a každú autoritu, ktorá stojí nad človekom. Prostriedkom k dosiahnutiu hlavného cieľa má byť revolúcia. Toto hnutie má svoje korene vo Francúzsku, Taliansku a Španielsku, kde sa v štyridsiatych rokoch 19. storočia začala organizovať robotnícka trieda s cieľom vydobýť si lepšie životné podmienky. Medzi popredných predstaviteľov tohto ideologického hnutia patria William Godwin, Max Stirner, Pierre-Joseph Proudhon, Joseph Dejacque, Michail Bakunin, Morris William, Oscar Wilde, Lev Nikolajevič Tolstoj, Emma Goldmanová, Noam Chomský, Murray Bokchin. V druhej kapitole som rozoberala vplyv anarchizmu v Čechách, od čias jeho utvárania po súčasnosť. Sústredila som sa na dôležité anarchistické hnutia a organizácie v krajine. Po roku 1989 sa v Česku rozvinul anarchistický prúd, v ktorom sa objavili aj násilné tendencie, hovoríme o anarchistickom terorizme. Dnes táto ľavicová ideológia nemá závažný vplyv na dianie v krajine, ide o okrajový prúd. Predpokladám, že vplyv anarchizmu v Českej republike bude mať slabnúcu tendenciu, nakoľko životná úroveň a bezpečnosť v spoločnosti je na vysokej úrovni. V súčasnosti je známa svojou činnosťou hlavne Antifašistická akcia a aktívni sú aj antiglobalizační anarchisti.

Kľúčové slová: anarchizmus, anarchia, sloboda, štát, revolúcia, násilie

ABSTRACT

Civáňová, Natália: Anarchist movements and concepts in selected country in Central Europe [Bachelor work] Constantine the Philosopher University in Nitra. Philosophical faculty; Department of politology and european studies. Tutor: Mgr. Tibor Szentandrás, PhD. Nitra 2012, 40 s.

In this work I focused on the explanation of the very essence of anarchism and directions that can be collectively termed anarchism. The word anarchy comes from the Greek and means the absence of government. The main objective of this ideology is political anarchy, which is based on municipal and direct democracy. The purpose is to bring people anarchism, freedom, equality, justice, tolerance, solidarity and humanity, and vice versa to remove state, social organizations and any authority that stands above man. The means to achieve the main objectives is the revolution. This movement has its roots in France, Italy and Spain, where in the forties of the 19th century began to organize the working class to gain a better living conditions. The leaders of this ideological movement include William Godwin, Max Stirner, Pierre-Joseph Proudhon, Joseph Djacque, Mikhail Bakunin, William Morris, Oscar Wilde, Leo Tolstoy, Emma Goldman, Noam Chomsky, Murray Bokchin. In the second chapter, I analyzed the influence of anarchism in the Czech Republic, since the framing of the present. I focused on the important movements and anarchist organizations in the country. After 1989, the Czech Republic developed anarchist currents, in which have also been violent tendencies, talk about anarchist terrorism. Today, the left-wing ideology has a significant influence in the country to the edge current. I assume that the influence of anarchism in the Czech Republic will have a weakening trend since the standard of living and security in society is high. It is now known for its business particularly active antifascist actions and also anti-globalization anarchists.

Keywords: anarchism, anarchy, freedom, country, revolution, violence

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 ANARCHIZMUS.....	10
1.1 Rysy a formy anarchizmu.....	10
1.1.1 Ideové zdroje.....	12
1.1.2 Smery anarchizmu.....	14
1.2 Významní predstavitelia anarchizmu.....	21
2 ANARCHISTICKÉ KONCEPCIE V ČESKU.....	23
2.1 Predchodcovia anarchizmu.....	23
2.2 Vznik anarchizmu v Čechách.....	24
2.3 Situácia po roku 1989.....	27
2.4 Anarchizmus v súčasnej Českej republike.....	33
2.5 Budúcnosť anarchizmu.....	37
ZÁVER.....	38
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	39

ÚVOD

Predmetom našej bakalárskej práce bol anarchizmus a jeho prejavy vo vybranej krajine strednej Európy. Túto problematiku sme si vybrali pre jedinečnosť hnutia ako takého, ktoré má aj v súčasnosti podporu vo svete, hlavne preto, že bezprostredne súvisí so základnou spoločenskou hodnotou akou je sloboda, v rézii anarchizmu „absolútna sloboda“. Napriek tomu, že viacerí spájajú anarchizmus iba s pojmami „chaos“ a „násilie“, veľa ľudí presvedčilo práve heslo „sloboda, rovnosť a bratstvo“ a stali sa z nich akísi „voľnomyšlienkarí“, „slobodomyselní komunisti“ alebo jednoducho „socialisti“, revoluční bojovníci proti štátnej moci a politickej organizácii. V práci sme demonštrovali, aj na príkladoch z histórie, snaženie anarchistov v rôznych obdobiach dosiahnuť stav bezvládia, respektíve neexistenciu štátnej moci. V jednotlivých kapitolách išlo o komplexnú analýzu anarchizmu a jeho ideových zdrojov, významných predstaviteľov a formovateľov moderného anarchizmu, ktorých poslanstvo rezonuje v niektorých krajinách dodnes. Keďže neexistuje iba jedna ucelená teória anarchizmu, v práci sme vysvetlili podstatu jednotlivých smerov, ktoré môžeme súhrne označiť ako „anarchizmus“. V druhej časti práce sme sa zaoberali vznikom a historickým vývojom anarchistického hnutia v Česku. Hľadali sme odpoveď na otázku, čo bolo hlavnou podstatou tohto myšlienkového hnutia v Česku v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch 19. storočia a na počiatku 20. storočia. Podstatná časť textu tak bola venovaná zložitému formovaniu anarchizmu v prvých etapách svojho vzniku v Česku a taktiež radikálnemu anarchizmu po roku 1989. Skúmanie anarchistických zámerov, špecifický charakter tohto hnutia v Česku, anarchistické tendencie v robotníckom hnutí, vplyvy svetových predstaviteľov anarchizmu, anarchizmus na prelome 19. a 20. storočia, utopické ideály, to všetko sme sa snažili obsiahnuť v našej práci. V záverečných kapitolách sme sa venovali anarchizmu v súčasnej Českej republike. Tiež sme sa zamýšľali nad významom a budúcnosťou tohto hnutia, ktorá nemusí byť neistá vzhľadom na problematickú situáciu vo svete.

Dnes táto ľavicová ideológia nemá významný vplyv v krajine, ide o okrajový prúd. Predpokladáme, že vplyv anarchizmu v Českej republike bude mať slabnúcu tendenciu, nakoľko životná úroveň a bezpečnosť v spoločnosti je v krajine na vysokej

úrovni. Snažili sme sa napomôcť k odstráneniu predstavy, že anarchia rovná sa rozpad spoločnosti, chaos, násilie.

Napriek obšírnosti a zložitosti tejto témy sme si zaumienili splniť dva základné ciele, a síce pomocou dedukcie jasne, objektívne, prehľadne a ucelene zdefinovať anarchizmus. Komparácia nám pomohla priblížiť rozdiely v politickom myslení svetových predstaviteľov anarchizmu, ktorí mali vplyv na český anarchizmus. Druhým cieľom bolo zmapovať dejinný vývoj anarchizmu v Čechách a poukázať na aktuálnosť tejto problematiky v krajine. Pomocou naštudovanej literatúry sme sa snažili analyzovať vplyv anarchistického hnutia v súčasnej českej spoločnosti.

1 ANARCHIZMUS

1.1 Rysy a formy anarchizmu

Anarchizmus v pôvodnom význame predstavoval akúsi formu maloburžoáznej ideológie. Najmä sociálna platforma tejto ideológie bola hlavným zdrojom myšlienok anarchizmu, ktorý mal v dobe vzniku kapitalistickej veľkovýroby neproletársku povahu. V 19. storočí anarchizmus reagoval na mohutnejúci kapitalizmus, ktorý ohrozoval tradičnú remeselnícku malovýrobu, a na rozpad feudálno-patriarchálnych vzťahov. Najväčšími nepriateľmi vtedajších anarchistov boli maloburžoázni súkromní vlastníci a buržoázny štát, ktorý bol povinný chrániť vlastníctvo výrobných prostriedkov veľkokapitálu. Anarchizmus ako taký teda v prvom rade protestuje proti kapitalizmu a priemyselnej revolúcii. Tým môžeme odôvodniť aj vznik a rozvoj anarchizmu ako hnutia v krajinách, kde tovarovú malovýrobu postupne vytlačal veľkopriemysel.¹ Ide teda najmä o obdobie štyridsiatych rokov 19. storočia, ktoré môžeme v súvislosti s rozvojom anarchizmu v Taliansku, Španielsku, Francúzsku či Švajčiarsku, považovať za éru jeho vzniku. Hlavným rysom typickým pre túto ideológiu je dôraz kladený na slobodu človeka, na jeho oslobodenie od sociálnych inštitúcií či rôznych ideológií. Anarchistická myšlienka absolútnej slobody je akýmsi metafyzickým ideálom. Sloboda človeka sa spája s ďalším znakom charakteristickým pre anarchizmus a tým je individualizmus. Individuum ako prirodzená osobnosť má podľa anarchistov právo na najvyššiu možnú slobodu, ale zároveň nesmie pri uplatňovaní tohto svojho práva obmedzovať slobodu druhých. Anarchisti teda zdôrazňujú rovnosť medzi ľuďmi. Cieľom je oslobodenie abstraktného súhrnu náhodných indivíduí, nie je dôležitý historický stupeň spoločenského vývoja a historická rola indivíduí. Tým pádom výsledkom nie je reálne spoločenstvo, ktoré zaručuje osobnú slobodu, ako to vyjadril K. Marx, ale spoločenstvo abstraktné a nehistorické. Preto K. Marx pokladá za dôležitý faktor v otázke slobody práve jej historicko-spoločenskú koncepciu. Anarchizmus hlása sociálny poriadok, v ktorom sa jednotlivci tešia absolútnej slobode. Pochopenie danej problematiky ponúka

¹ Weichold, J. Anarchizmus dnes. s. 19-20

Stirnerova idealistická koncepcia individua. Max Stirner prišiel k záveru, že sloboda abstraktného individua vedie k absolútnej spoločenskej izolácii. Stirnerovo individuum je teda zbavené materiálneho, duchovného a historického určenia, aby nakoniec mohlo pôsobiť vo svojej abstraktnej a metafyzickej jedinečnosti. Popiera ďalej všetky mimoindividuálne väzby, odporúča nahradiť ich jednostrannými vzťahmi subjektu. „Ja“ sa prejavuje deštruktívnym vzťahom k svetu. Výsledkom je tak od spoločnosti izolované egoistické individuum. Iný názor ponúka Bakuninov revolucionársky aktivizmus, ktorý popiera subjektivistický individualizmus a zdôrazňuje, že jedinec nie je sám bezmocný proti autoritárskej spoločnosti, ale že práve kolektívny, spoločenský záujem je v podstate skrytý individualizmus, čo úzko súvisí s predstavou Bakunina o sociálnej emancipácii. Pomocou nej bude možné odstrániť autoritatívne štruktúry, ktoré bránia uplatneniu prirodzenej osobnej slobody. Slobodu definuje ako metafyzickú danosť, niečo, čo tvorí podstatu existencie individua. A iba táto ničím obmedzená sloboda osobnosti je podľa Bakunina liekom pre spoločnosť. Avšak práve absolútna sloboda bola len akýmsi utopickým ideálom, nehistorickou ilúziou.² Ďalšími determinujúcimi prvkami ideológie je snaha o priamu demokraciu, organizáciu zdola a s tým súvisiaca požiadavka k odstráneniu inštitúcie vlády, respektíve štátu. Je všeobecne známe, že anarchisti od čias svojho vzniku spochybňujú prospešnosť a nevyhnutnosť práva, vlády a štátu. Človek by mal mať právo sám rozhodovať o svojom živote.

Anarchistickým ideálom je bezštátna spoločnosť, sieť samosprávnych komún a organizácia spoločnosti zdola nahor. To znamená, že človek nemá byť ovládaný žiadnou autoritou, ale má si sám podľa svojich vlastných potrieb organizovať a spravovať svoje záležitosti a spolupracovať pri tom s inými občanmi. Priama demokracia zasa súvisí so základným politickým právom účasti človeka na realizácii výkonnej moci štátu. Jedinec má teda právo podieľať sa na spoločenskom rozhodovaní bez toho, aby toto právo delegoval na niekoho iného, pretože tak vzniká mocenská nerovnováha, zvýhodňovanie vládncich vrstiev oproti ovládaným, čo je pre anarchistov neprijateľné.³ Týmto anarchisti vystupujú proti elitárstvu a zdôrazňujú spoluprácu slobodných ľudí, ktorí sa budú vzájomne rešpektovať. Ďalším znakom charakteristickým pre túto ideológiu je odmietanie autorít,

² Tomek, V. Ideologie českého anarchismu. s. 30-38

³ Tomek, V., Slačálek, O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 16

dogmatických a diktátorských režimov či vodcov v spoločnosti, tzv. antiautoritárstvo.

Autorita je totiž vnímaná ako protiklad k ideálnemu autonómnemu individuu, likviduje princíp slobody a rovnosti. Riešením je už spomínané odstránenie štátu a jeho inštitúcií, čo je z praktického hľadiska neuskutočniteľné, čiže v tomto smere je anarchizmus iluzórny a utopický. Zaujímavé je stanovisko marxizmu k tejto problematike. Konkrétne F. Engels tvrdí, že odstráneniu štátu musí predchádzať sociálny prevrat v podobe odstránenia kapitálu, čo vnáša do iluzórnych predstáv anarchistov prvok reálnosti a uskutočniteľnosti. S negáciou autoritatívneho princípu súvisí aj odmietanie cirkvi, náboženstva a hlavne jeho hierarchickej štruktúry, na vrchole ktorej je nezlomná autorita Boha.⁴ Náboženstvo, ako aj štát, produkuje normy, a to etické normy, tým núti jedinca dodržiavať mravný kódex. Dôsledkom toho je, že jedinec nemôže konať podľa vlastného morálneho úsudku, ale podlieha autorite cirkvi. Napriek tomuto konštatovaniu, mnoho anarchistov bolo ovplyvnených myšlienkami taoizmu či budhizmu.

Nemenej významnými rysmi anarchizmu sú požiadavky na odstránenie umelo vytvorených svetových hraníc, rovnosť všetkých ľudí bez ohľadu na pohlavie, rasu, vek, spoločenské postavenie, majetkové pomery, pomoc utláčaným národom, chudobným vykorisťovaným štátom, boj proti konzumizmu a triednym rozdielom.⁵

1.1.1 Ideové zdroje

Ešte pred vznikom anarchistického hnutia v 19. storočí boli svetu známe anarchia a anarchistické princípy. Už najväčší filozofi v dejinách operovali s pojmom anarchia. Platón aj Aristoteles vnímali anarchiu ako niečo negatívne, ako nezákonnosť a neporiadok. Pozitívny význam priznali anarchii Aristippos z Kyrény a Zenón. V stredoveku slovo „arché“ označovalo principium, začiatok, pojem „anarchos“ tak vyjadroval stav bytia bez počiatku a bez konca, resp. absolútne bytie. Niccolo Machiavelli pri posudzovaní foriem vlády, vnímal anarchiu ako zlú vládu, ktorá vlastne znamená úpadok demokracie. Erasmus Rotterdamský, filozof humanizmu a renesancie, zdôrazňoval prevenciu v spoločnosti, keď tvrdil, že treba robiť všetko pre to, aby v spoločnosti nenastala tyrania a anarchia. Ako Erasmus Rotterdamský,

⁴ Tomek, V. Ideologie českého anarchismu. s. 42-43

⁵ Anarchizmus. 2012. www.wikipedia.org

tak aj teológ a reformátor Ján Kalvín pokladal anarchiu za väčšiu hrozbu než je tyrania. Kalvinista Johann Althusius zavrhol anarchiu. Ďalším odporcom anarchie bol James Harrington, ktorý tvrdil, že správna vláda je taká, v ktorej existuje rovnováha mocí. Charles Louis Montesquieu vnímal anarchiu ako narušenie prirodzeného práva. George Berkley pokladal anarchiu za stav prírodný. Francois Marie Voltaire, Denis Diderot či Jean Jacquese Rousseau anarchiu odsudzovali. Immanuel Kant vnímal anarchiu neutrálne, zároveň však zastával názor, že anarchia je chaos a neporiadok. Utilitarista Jeremy Bentham hovoril o novej vláde, o tzv. tyranii kolektívnej anarchie najmä v súvislosti s Veľkou francúzskou revolúciou. Pozitívny význam navrátil slovu anarchia až Pierre-Jospeh Prodhoun, ktorý sám seba označil za anarchistu, teda človeka túžiaceho po individuálnej slobode a slobode spoločenstva v ktorom žije, bez zásahov štátu. Pripisovanie negatívneho významu anarchii veľmi nesúviselo s celkovými postojmi anarchistov, dokonca Max Stirner pojem „anarchia“ skoro vôbec nepoužíval. Jeden z prvých nemeckých anarchistov Ludwig Börne tvrdil, že slobodu prinesie odstránenie moci, teda anarchia. V štyridsiatych rokoch 19. storočia Karl Grün preferoval pojem „utokracia“ v súvislosti so spoločnosťou, kde neexistuje žiadna vláda. Negatívne významy anarchie prevažovali vo svete najmä od konca Veľkej francúzskej revolúcie. Dokonca Gaston Leval, francúzsky anarchista, vyhlásil pojem „anarchia“ a jej pozitívny význam za obrovský omyl. Tvrdil, že ľudia nevedeli prijať Prodhounov pozitívny charakter anarchie a anarchistické neúnavné, často násilné snahy o presadenie Prodhounovho pozitívneho posolstva viedli k nedorozumeniam až k vyčleneniu samotných anarchistov zo spoločnosti.⁶

V časoch vrcholenia krízy kapitalizmu a s tým spojeného úpadku buržoáznej utópie a na druhej strane čoraz populárnejších myšlienok marxizmu-leninizmu a socializmu v šesťdesiatych rokoch 19. storočia maloburžoázna vrstva začala pracovať s názormi a myšlienkami známych marxistov Karola Marxa, Fridricha Engelsa a Vladimíra Il'jiča Lenina. V tejto dobe sa čoraz viac rozširovali pseudomarxistické a ľavičarské teórie. Takisto reprezentanti frankfurtskej školy, konkrétne Theodor Adorno a Jurgen Habermas, ovplyvnení marxizmom, výrazne prispeli k formovaniu anarchistickej ideológie. Zakladateľ frankfurtskej školy Herbert

⁶ Slačálek, O., Tomek, V. Anarchismus svoboda proti moci. s. 23-28

Marcuse tvrdil, že robotnícka trieda je prepojená s imperialistickým systémom, a teda nie je vhodným iniciátorom revolúcie. Revolúciu by tak mala viesť inteligencia a študenti. Existencializmu taktiež prispel k rozvoju anarchistického hnutia. Tento idealistický a iracionalistický filozofický smer sa odrazil v myšlienkach anarchistov najmä v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Anarchisti si ďalej osvojili aj myšlienky politického mysliteľa Frantza Fanona a filozofa a politického aktivistu Régisa Debraya. Frantz Fanon, teoretik národnooslobodzovacieho odboja v Afrike, našiel náhradu za robotnícku triedu, keď pozdvihol roľnícky ľud na jedinú revolúcie schopnú silu v krajine. Ľavicovo orientovaný filozof Debray zase pripisoval vedúcu úlohu študentom a intelektuálom. Týmito myšlienkami sa anarchisti nechali inšpirovať a ovplyvniť. Debrayova „fokusova teória“ bola anarchistami pochopená ako možnosť okamžitej revolúcie, bez čakania na vhodné podmienky.⁷

Princípy anarchizmu sformuloval ako prvý William Godwin v spise „Skúmanie politickej spravodlivosti“. On sám seba však nikdy nenazval anarchikom. V 19. storočí teda pozorujeme rozvoj anarchizmu v rámci socialistického hnutia. V roku 1846 vzniklo Medzinárodné robotnícke združenie, známe aj ako I. internacionála, ktoré sa však následne rozpadlo kvôli sporom medzi jeho zakladateľmi, teda marxistami a anarchistami. Ďalšiu podporu získala táto ideológiu u anarchosyndikalistov. Práve tento revolučný smer docielil, že anarchizmus sa stal skutočne masovým hnutím. Odbory vo Francúzsku a Španielsku ovládli anarchisti. Anarchosyndikalizmus sa šírila ďalej do krajín Južnej Ameriky, následne však jeho vplyv začal slabnúť a nakoniec španielska občianska vojna pochovala toto hnutie. Anarchizmus oslabilo aj víťazstvo bolševikov na čele s V. I. Leninom v Rusku v roku 1917.⁸

1.1.2 Smery anarchizmu

Anarchizmus zahŕňa niekoľko smerov a prúdov, ktoré sa od seba líšia rôznymi špecifikami. Je preto problematické presne vymedziť anarchizmus ako hnutie. Napriek množstvu spoločných cieľov, z ktorých najvýznamnejším je snaha o bezvládie teda anarchiu, existuje viacero sociálnych hnutí, ktoré uprednostňujú

⁷ Weichold, J. Anarchizmus dnes. s. 40-44

⁸ Heywood, A. Politické ideologie. s. 192

rozličné z týchto cieľov a ktoré môžeme súhrne označiť pojmom anarchizmus.

Anarchisti všeobecne vystupujú proti ekonomickým monopolom a žiadajú zrušiť všetky sociálne i politické donucovacie orgány štátu. Presadzujú myšlienku voľného združenia výrobných síl, spoločnej práce, čo by viedlo k zabezpečeniu základných potrieb všetkých obyvateľov. Ako dokonalú alternatívu k národným štátom uvádzajú predstavitelia anarchizmu federáciu slobodných združení, ktoré by sa spájali s ďalšími takýmito útvarmi a svoje záležitosti by riešili prostredníctvom kompromisov, dohovorov a dohôd.⁹

Základné rozdelenie anarchizmu je rozdelenie na dva prúdy. Prvým je anarchoindividualizmus, ktorý zásadne odmieta štát a obhajuje individuálnu slobodu jednotlivca. Zdrojom hlavných myšlienok je liberalizmus. Popiera akékoľvek spoločenské vzťahy, z ktorých jednotlivec neprofituje a ktoré obmedzujú jeho osobnú slobodu.

Najvýznamnejší individualisti boli William Godwin a Max Stirner. William Godwin hovoril o spoločnosti ako o prirodzene rozvíjajúcom sa slobodnom úkaze. Odmietať akúkoľvek politickú nadvládu a východisko k oslobodeniu a osvieteniu videl vo vzdelaných intelektuáloch. Mal obavy, že bez výchovy a vzdelania sa túžba po rovnosti zmení na nekontrolovateľnú honbu za mocou. Spoločenské šťastie a harmóniu videl v solidárnosti, spravodlivosti a vzájomnom porozumení autonómnych jedincov. Ako každý individualista aj Godwin tvrdil, že človek má byť sám sebe správcou a vylučoval akékoľvek zásahy štátu do spoločnosti. Spoločnosť v budúcnosti by mali spravovať autonómne a samosprávne obce, čiže štátna moc by mala byť decentralizovaná. Godwin ďalej odmieta aj autoritu právnych inštitúcií. Právny poriadok a zákony bránia človeku utvárať si vlastný názor, preto sa stáva z intelektuálneho a morálneho hľadiska nesvojprávnym.¹⁰ Max Stirner, ako ďalší predstaviteľ anarchoindividualizmu, presadzoval radikálnu podobu tohto smeru. Stirner bol zástancom takzvaného pozitívneho egoizmu, krajného individualizmu a subjektivismu. Tvrdil, že jedinec má byť absolútne nezávislý od spoločnosti, štátu a jeho inštitúcií. Stirner teda predovšetkým zavrhol štát, ktorý považoval za despotickej. Jediným dôležitým faktom bolo preňho vlastné „Ja“, ktoré nesmie byť obmedzované štátnou mocou ani inou autoritou.

⁹ Rucker, R. Anarchismus a Anarchosyndikalismus. 2005. www.obzor.euweb.cz

¹⁰ Tomek, V., Slačálek O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 52-54

Druhým prúdom je kolektivistický anarchizmus, ktorý má svoje korene v socializme na rozdiel od individualistického anarchizmu. Pre kolektivistov nie je prvoradá osobná sloboda jednotlivca, ale solidarita jednotlivcov. Anarchokolektivismus vychádza z toho, že ľudom, spoločenským bytostiam, je bližšia práca pre verejný prospech a blaho ako pre osobný úžitok. Hlavným predstaviteľom tohto smeru bol Michail Bakunin, ktorý zdôrazňoval potrebu kolektívneho vlastníctva výrobných prostriedkov. Zásadne odmietal štát, opovrhoval každou autoritou. Ako väčšina anarchistov, aj on obhajoval federalistický princíp, na základe ktorého je možné potlačiť štát. Výsledkom malo byť voľné prepojenie autonómnych obcí a komún. V týchto samosprávnych celkoch by mali ľudia žiť skromne a dodržiavať zásady striedmosti a spoločného vlastníctva. Bakunin zastával názor, že iniciátorom revolúcie nemá byť robotnícka trieda, ale roľníctvo, chudobní intelektuáli a najmä lumpenproletariát, čo je označenie pre povaľáčov, prepustených zločincov, podvodníkov, hazardných hráčov, žobrákov, skrátka odpad spoločnosti.¹¹ Kolektivisti ďalej obhajovali spravodlivú finančnú kompenzáciu za prácu, resp. spravodlivé mzdy. Výroba by sa mala podľa anarchokolektivismu orientovať na zladenie dopytu s ponukou, produkcia by mala byť efektívnejšia.¹² Druhým veľkým odporcom súkromného vlastníctva a zástancom rovnomerného rozdelenia výrobných prostriedkov bol Pierre-Joseph Proudhon. Tento politický mysliteľ sa ako prvý vôbec vyhlásil za anarchistu. Súkromné vlastníctvo má vymiznúť postupne, revolúciu považoval Proudhon za narušenie plynulosti sociálneho života. Zásadné v tomto smere je jeho dielo „Čo je vlastníctvo?“, v ktorom autor označil súkromné vlastníctvo za krádež a vlastníkov výrobných prostriedkov za vykorisťovateľov.¹³ S postavou Proudhona súvisí aj ďalší smer anarchizmu, ktorý nadväzuje na uvedené názory, a síce mutualizmus. Tento prúd stojí na pomedzí anarchistického kolektivismu a individualizmu. Proudhon tvrdil, že socializmus môže byť cestou k zaisteniu osobnej slobody. Syntézou komunizmu a súkromného vlastníctva vznikne sloboda. Proudhon vychádzal z myšlienky o vykorisťovaní robotníckej triedy. Tieto svoje stanoviská zhrnul v diele „Vlastníctvo je krádež“, čo neskôr mnohí anarchisti začali používať ako heslo. Autor sa v tejto práci venoval vtedajším vlastníckym pomerom.

¹¹ Weichold, J. Anarchizmus dnes. s. 21-23

¹² Anarchizmus. 2012. www.wikipedia.org

¹³ Tomek, V., Slačálek O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 81-84

Ostro kritizoval vlastníkov výrobných prostriedkov, ktorí odoberali robotníkom časť odmeny za vykonanú prácu, čo viedlo k vykorisťovaniu. Negatívne vnímal taktiež profit osôb z investícií, pôžičiek či prenajímania, pretože tieto osoby prichádzajú k peniazom bez práce. Riešenie videl Proudhon v zrušení štátu. Proudhon zatracoval súkromné vlastníctvo, ktoré je zdrojom nerovnosti a násilia v spoločnosti, za to na druhej strane vyzdvihoval vlastníctvo osobné, ktoré bolo základom Proudhonovej vidiny slobodnej spoločnosti.¹⁴ Osobné vlastníctvo majú jedinci slobodne užívať v spolupráci s ostatnými. Mutualizmus predpovedá vznik slobodného trhu, kde si ľudia vymieňajú všetky potrebné hmotné aj nehmotné statky na základe spravodlivej ceny, ktorú Proudhon odvodzuje od časovej náročnosti. V takomto slobodnom spoločenstve ľudí by fungovali zákony rovnosti a všetko by sa dialo na základe dobrovoľnosti, tým pádom by neboli nutné zásahy zo strany štátu.

Anarchokomunizmus je politický smer patriaci do množiny zvanej anarchizmus. Predstaviteľmi tohto prúdu boli Joseph Dejacque, Errico Malatesta, Elisée Reclus a Peter Kropotkin. Ide o spojenie slobody (anarchie) a rovnosti (komunizmu). Tento smer opisuje vidinu slobodnej spoločnosti, kde všetci pracujúci majú právo na bohatstvo. Anarchokomunisti zásadne odmietali autoritu štátu a riadenie spoločnosti prostredníctvom centrálnej moci, na rozdiel od komunistov, ktorí presadzovali diktatúru proletariátu či vládu jednej komunistickej strany. Spoločnosť má byť spravovaná obcami, komúnami, ktoré budú do istej miery ekonomicky nezávislé, so spoločným vlastníctvom. Ľudia nebudú dostávať finančnú odmenu ani odmenu vo forme služieb za vykonanú prácu. Odmenou a motiváciou pre nich bude prístup k zásobám obce.¹⁵ Tieto idey zhrnul Kropotkin vo svojej práci „Polia, továrne a dielne“. Nabádal ľudí k budovaniu rôznorodých tovární a dielní v blízkosti svojich polí a záhrad. Nehovorí však o obrovských závodoch, plných strojov a znechutených ľudí, ktorý sú do práce hnaní hladom. Podľa Kropotkina majú vzniknúť vzdušné, úsporné továrne, kam budú ľudia dochádzať s radosťou a budú sa venovať práci, ktorá by zodpovedala ich náklonnostiam.¹⁶

Joseph Dejacque si predstavoval ideálnu spoločnosť, ktorej jednotliví členovia budú schopní riadiť svoj osud a nebudú podliehať autorite utlačovateľských inštitúcií.

¹⁴ Tomek, V., Slačálek O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 84-86

¹⁵ Šmíd, J. Anarchizmus – základní teze. 2008. www.distance.cz

¹⁶ Tomek, V., Slačálek, O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 210-211

Spoločnosť v budúcnosti by mala byť ekonomicky usporiadaná podľa pravidiel komunizmu a kapitalizmus by navždy vymizol. Práca v budúcnosti bude pre človeka radosť a obohatenie, bude ochotný dobrovoľne sa venovať svojmu povolaniu. Dejacque ďalej hovoril o konci tradičnej rodiny, zmeny veľkomiest na gigantické miestnosti pre milióny ľudí, ktoré nazval „oltáre spoločenského kultu“, parlamentoch anarchie či o zrušení súkromného vlastníctva. Dnešní anarchokomunisti pokladajú Josepha Dejacqueho za svojho predchodcu.¹⁷

Anarchosyndikalizmus má svoje korene v latinských krajinách a vyvinul sa z revolučného anarchizmu, ktorý v rokoch 1895 až 1910 zaznamenal výrazný vzostup najmä v Taliansku, Francúzsku a Španielsku. Reprezentanti tohto smeru kladú dôraz na hospodársky boj a revolučnú iniciatívu pripisujú odborom a nie robotníkom. Odbory, ako združenia pracujúcich, majú snahu chrániť záujmy výrobcov pred vykorisťovateľmi a pripraviť vhodné podmienky na transformáciu spoločenského života a režimu z kapitalizmu na socializmus. Tieto syndikáty pracujúcich tvoria podľa anarchosyndikalistov počiatky, základy budúcej spoločnosti, resp. socializmu. Anarchosyndikalizmus odmieta štátny centralizmus a preferuje okamžité jednanie. Spoločnosť sa má organizovať do federácie zloženej z komôr a odborov pracujúcich. V takto organizovanom spoločenstve sú ideálne podmienky na priamu akciu.¹⁸ Priama akcia je anarchosyndikalistami vysvetľovaná ako popieranie sprostredkovateľskej funkcie vedúcich orgánov a zároveň odmietanie postupnej zmeny spoločenského zriadenia. Anarchosyndikalisti tiež vystupujú proti účasti proletariátu v parlamentnom boji, štátnemu vlastníctvu, ktoré navrhujú nahradiť vlastníctvom skupinovým, spravovaným robotníckou triedou.

V súčasnosti patria k najvýznamnejším anarchosyndikalistickým organizáciám Národná konfederácia práce v Španielsku, Slobodné anarchosyndikalistické spojenectvo v Portugalsku či Talianska odborová únia a Slobodná únia robotníkov v Nemecku. Ostatné súčasné anarchistické organizácie sa vyznačujú nejednotnosťou a rýchlym zánikom.¹⁹

Presvedčenie o schopnosti trhu riadiť ekonomiku je základom ďalšieho prúdu anarchizmu. Anarchokapitalizmus vzišiel z myšlienok a názorov libertariána Roberta

¹⁷ Tomek, V., Slačálek, O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 109-113

¹⁸ Rucker, R. Anarchismus a Anarchosyndikalismus. 2005. www.obzor.euweb.cz

¹⁹ Weichold, J. Anarchismus dnes. s. 17-18

Nozicka, Ayn Randovej, Frederica Bastiata. Tvrdili, že monopol štátu by mal byť nahradený neregulovanými, nekontrolovanými trhami, podnikateľmi či súkromnými organizáciami. Majetok by bol v rukách jednotlivcov, ktorí s ohľadom na vlastný sebecký záujem, uzatvárajú zmluvné vzťahy s ostatnými. Anarchokapitalisti na rozdiel od liberalistov pripisujú trhu väčšiu zodpovednosť a tvrdia, že trh je schopný vyhovieť všetkým ľudským potrebám a že zrušením štátu nastane slobodný kapitalizmus. Funkciu štátnych orgánov zabezpečovať a chrániť vnútorný poriadok by mali prebrať bezpečnostné agentúry a súkromné súdy. Tieto prvky anarchokapitalizmu môžeme v súčasnosti pozorovať v Spojenom kráľovstve a USA, kde reálne fungujú súkromné väznice, súkromné bezpečnostné agentúry či dokonca susedské stráže.²⁰ Nemenej významnými smermi anarchizmu sú anarchofeminizmus, anarchopacifizmus či zelený anarchizmus. Tieto hnutia vznikli ako reakcia na meniace sa podmienky vo svete. Ich predstavitelia vyjadrujú nespokojnosť s rastúcimi rozdielmi medzi postavením mužov a žien v spoločnosti, so šíriacimi sa nepokojmi a násilím a poukazujú na devastáciu prírody, ničenie životného prostredia. Pod vplyvom anarchizmu sa tieto „anarchohnutia“ často líšia od klasických hnutí.

V sedemdesiatych rokoch 20. storočia sa objavujú na politickej scéne radikálne feministky Carol Ehrlich a Peggy Cornegger, ktoré prispeli k rozvoju anarchofeminizmu. Tvrdili, že spojenie anarchizmu a feminizmu je užitočné a obohacujúce. Anarchofeministky na rozdiel od klasických feministiek nepožadujú volebné právo pre ženy, pretože voľby nerešpektujú a v rámci boja proti vykorisťovaniu nepožadujú, aby mužské pracovné pozície obsadzovali ženy. Naopak anarchofeminizmus má s feminizmom spoločnú požiadavku na zrušenie patriarchátu a vôbec všetkých spôsobov útlaku. Ďalej presadzovali voľnú lásku a spolunažívanie a sexuálne vzťahy založené na dobrovoľnosti, prinášajúce oslobodenie od tradičnej rodiny. Súčasťou anarchofeminizmu je odmietanie súkromného vlastníctva ako aj ďalšie základné idey anarchizmu. Anarchofeministky sa venovali aj procesu spoločenskej revolúcie. Zastávali známe účel svätí prostriedky, na základe čoho nevyklúčovali použitie násilia v prípade sociálnej revolúcie.²¹

Ekoanarchizmus alebo zelený anarchizmus sa formoval od polovice 20. storočia a delí sa na dve vetvy. Prvá je menej radikálna sociálna ekológia. Murray Bookchin,

²⁰ Heywood, A. Politické ideologie. s. 210

²¹ Anarchofeminismus podle C. Ehrlich a P. Cornegger. 2000. www.anarchofeminismus.ecn.cz

spoluzakladateľ tejto ekológie, veril, že spoločnosť, ktorá dokáže zaistiť všetky potreby človeka, bude zároveň šetrne a hospodárne pristupovať k životnému prostrediu. Bookchin prirovnáva správanie človeka k prírode k parazitovaniu a parazitom sa človek stal v dôsledku inštitúcií, ktoré si podmaňujú človeka. Tak ako tieto inštitúcie, kritizuje Bookchin aj patriarchálnu rodinu, náboženstvo a najmä kapitalizmus. Bookchin tvrdil, že anarchizmus a ekológia, respektíve spoločnosť a príroda, majú spoločné tri základné princípy ako je spontaneita, diferenciácia a decentralizácia.

Druhou vetvou je tzv. anarchoprimitivizmus. Ide o radikálnu formu zeleného anarchizmu, ktorej hlavným predstaviteľom je John Zerzan považovaný za „najextrémnejšieho mysliteľa na svete“. Pojem „anarchoprimitivizmus“ je odvodený od zamerania a odkazov tohto smeru na prvotného človeka. Reagoval na odcudzenie človeka od prírody, od samého seba, od vlastnej skúsenosti, ktoré je podľa neho zapríčinené pokrokom od čias neolitickej revolúcie. Zerzan kritizuje poľnohospodárstvo, ktoré ľudí zotročilo, vynálezy ako čas, čísla, jazyk či umenie, ktoré skresľujú realitu a manipulujú ľudí. Anarchoprimitivisti vidia ideál v živote primitívnych kmeňov. Zerzan označil ľudí žijúcich v dobe kamennej za šťastných oproti dnešným ľuďom, ktorí trpia stresom, nudou a depesiou.²² Anarchizmus býva často spájaný s násilím. Hlavne koncom 19. storočia a v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 19. storočia sa prejavovali násilné tendencie v rámci hnutia. V tomto čase sa zrodil ďalší prúd anarchizmu, šíriaci atmosféru strachu.

Anarchoterorizmus spojil teroristickú prax klasického anarchizmu s myšlienkami maoistova a taoistov. Známe anarchoteroristické skupiny boli „Rote Armeefraktion“(Frakcia červenej armády) v Nemecku, „Symbionese Liberation Army“(Symbióza oslobodzovacej armády) a „Weathermen“(Muži búrky) v USA, berlínske „Bewegung 2. Juni“(Hnutie 2. júna), „Angry Brigade“(Brigáda rozhnevaných) vo Veľkej Británii, japonská Zjednotená Červená armáda alebo „Brigate Rosse a Nuclei di azione proletaria“(Jadrá proletárskej akcie) v Taliansku. Treba však poznamenať, že anarchoteroristi v minulosti, známi svojimi bombovými útokmi a atentátmi, sa líšia od novodobých anarchoteroristov. Súčasní príslušníci tohto prúdu obyčajne presadzujú tvrdý teror a často zabúdajú na tradičné

²² Tomek, V., Slačálek, O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 497-553

anarchistické koncepcie. Majú blízko k fašizmu, ktorý by mal podľa nich urýchliť revolúciu. Oproti anarchoterorizmu môžeme postaviť anarchopacifizmus, ktorý neuznáva násilie v boji proti kapitalizmu. Anarchopacifizmus je založený na princípe nenásilia a pacifizmu, ktorým sa zaoberali Lev Nikolajevič Tolstoj a Gándhí. Predstavitelia tohto prúdu neuznávajú násilnú revolúciu a zbrane, ale evolúciu spoločnosti a duchovné hodnoty. Anarchopacifisti vystupujú proti politickej akivite a zastávajú názor, že násilím nie je možné docieľiť nenásilie.²³

1.2 Významní predstavitelia anarchizmu

Anarchizmus sa spája s mnohými predstaviteľmi, ktorí prispeli k vzniku a rozvoju tejto ideológie. Pojem „anarchizmus“ sa začal používať v 18. storočí a nahradil dovtedy zaužívaný „libertínsky socializmus“. Bolto práve William Godwin, ktorý ako prvý sám seba označil za anarchistu a hlavné myšlienky tejto ideológie predstavil ľudstvu vo svojom diele „Politická spravodlivosť“. Najvýznamnejší reprezentanti pochádzali z Francúzska, Nemecka, Španielska, Talianska a Ruska. Európsky anarchizmus podnietil vznik anarchizmu v Česku. Rozhodujúci vplyv na formujúce sa anarchistické tendencie v krajine mal predovšetkým východný anarchizmus.

Revolučné 19. storočie dalo vyniknúť najmä aktivistovi a revolucionárovi Michailovi A. Bakuninovi, ktorý bol súčasťou takmer všetkých revolúcií v Európe v rokoch 1848-1849. Po odchode z Ruska prešiel kus Európy a nejdenný štát ovplyvnil svojimi názormi. Zúčastnil sa aj na Slovanskom zjazde v 19. storočí, kde sa rozhodovalo o politickej situácii Slovanov. Rázne vystupoval proti austroslavizmu Františka Palackého, nemeckému imperializmu a navrhoval federatívne usporiadanie slovanských národov. Bakunin vydal „Výzvy Slovanom“, kde prezentoval svoje demokratické postoje a kde sa objavili aj prvé náznaky anarchizmu. Aktívne sa zúčastňoval povstaní. Po väznení a vyhnanstve na Sibíri mal opäť revolučné snahy, založil tajnú organizáciu „Aliancia revolučných socialistov“, neskôr premenovaná na „Medzinárodné bratstvo“. Členovia boli hlavne mladí Taliani, ovplyvnení utopickým socializmom. Bakunin vydával dokumenty „Revolučný katechizmus“ a „Organizácia“, oba už v duchu anarchizmu. Predpovedal svetovú revolúciu, lásku

²³ Weichold, J. Anarchizmus dnes. s. 9-10, 86-87

k ľuďom a rozumu povýšil nad náboženstvo a Boha, bojoval za slobodu a odstránenie štátu. Bakunin bol zástancom federatívnej spoločnosti, ktorej základom mala byť komúna. Ako každý anarchista, aj on odmietal zastupiteľskú demokraciu, súkromné vlastníctvo či štátom zriadené organizácie.²⁴ Bakunin zapríčinil zmenu anarchizmu na masové hnutie, stál pri zrode anarchokomunizmu, zaslúžene dostal prívlastok „otec anarchizmu“.

Nemalý vplyv na rozvoj tejto ideológie v Čechách mal ďalší významný predstaviteľ európskeho anarchizmu, vedec Peter A. Kropotkin. Po mnohých teoretikoch anarchizmu mal snahu uviesť anarchizmus do reálneho života. Kropotkin sa menej ako Bakunin zaoberal ekonomickým a politickým základom spoločnosti, viac sa sústredil na jej biologickú podstatu a evolúciu. Na rozdiel od Bakunina, zarytého antikomunistu, hovoril o možnosti zblíženia anarchizmu s komunizmom. Kolektivistický anarchizmus sa v jeho interpretácii zmenil na anarchický komunizmus. Predstavoval si spoločnosť organizovanú v samosprávnych komúnach na princípe vzájomnej solidarity a pomoci, v ktorej ľudia pracujú bez nároku na hmotnú odmenu a kde vzniká kolektívne vlastníctvo. Absencia súkromného vlastníctva by podľa anarchokomunistov viedla k poklesu kriminality a prípadné priestupky by sa riešili neformálne, bez potreby donucovacej moci štátu.²⁵ Obaja predstavitelia verili, že masy ľudí budú schopné samy organizovať komunistickú spoločnosť. Rozdiel medzi nimi bol aj v tom, že Kropotkin ako prípravu na sociálnu revolúciu preferoval propagandu a agitáciu medzi ľuďmi, Bakunin obhajoval násilné akcie hraničiace s terorizmom.²⁶ Na český anarchizmus v časech jeho vzniku vplýval aj Johann Most so svojou radikálnou propagandou venovanou robotníckemu hnutiu v Nemecku, na základe ktorej sa zaktivizovali rakúski aj českí robotníci a začali bojovať za svoje práva. Most, spolu s teoretikom Peukertom, odsúdili politické snahy robotníkov, hospodárky boj, diktatúru proletariátu a vyzývali na revolúciu proti kapitalistickému systému. Týmito názormi sa inšpirovali mnohí českí radikáli, ktorí začali hlásať tzv. propagandu činom, čiže násilný individuálny teror.²⁷

²⁴ Drábik, J. Na barikády. s. 53-60

²⁵ Miller, D. Blackwellova encyklopedie politického myšlení. s. 12-13

²⁶ Kulašik, P. Socializmus. s. 242

²⁷ Tomek, V. Ideologie českého anarchismu. s. 74-79

2 ANARCHISTICKÉ KONCEPCIE V ČESKU

2.1 Predchodcovia anarchizmu

Prvé náznaky anarchizmu na území Čiech pozorujeme už v pohanskom období. Historické fakty dokazujú, že kmeňová spoločnosť u Slovanov bola usporiadaná relatívne rovnostársky a slobodne až do prijatia kresťanstva, vplyvu rímsko-nemeckého cisárstva a posilnenia kniežatskej moci. Anarchistické črty mal neskôr táborský radikalizmus husitského hnutia v polovici 15. storočia. Ján Hus a jeho prívrženci odmietali autority a požadovali rovnosť všetkých ľudí. Hus kritizoval Boží zákon ako absolútne uznávanú normu. Radikáli na čele s Jánom Žižkom odsúdili cirkev, lebo verili, že Boh nie je autoritou vládnucou z neba, ale že sa nachádza v každom človeku. Ján Hus bol predstaviteľom tzv. kritického hnutia, ktoré vzniklo na prelome 14. a 15. storočia. Terčom kritiky bola cirkev. Hnutie si získavalo čoraz väčšiu časť populácie, ktorá bola ochotná verejne demonštrovať. Neraz prichádzalo k stretu so štátom, následkom čoho bolo zatýkanie či dokonca popravy demonštrujúcich. Upálenie Husa v roku 1415 spustilo v krajine odpor, masové revolúcie, čo vyústilo do stavu bezvládia. Radikalizmus hnutia však čoskoro ustúpil záujmom šľachty a miest, krajinou sa šírila ideológia v umiernennejšej forme. Radikálne myšlienky sa prezentovali už len menšinovo, napríklad adamitmi, ktorí svoje prvotné komunistické ideály zavrhli, no nakoniec došlo k ich vyvraždeniu.²⁸

Peter Chelčický, vychádzajúc z Biblie, bol pacifistom a predchodcom anarchizmu. Odsúdil štát, feudálne vzťahy či zásahy cirkvi do politického života spoločnosti, náboženské vojny a trest smrti. S jeho osobou bola spojená aj malá cirkev Jednota bratská, ktorá predstavovala akúsi náboženskú komúnu.²⁹

V 15. storočí sa začali búriť vykorisťovaní sedliaci. Najväčšie vzbury sa uskutočnili v roku 1680 a koncom 18. storočia, avšak skončili neúspechom, po ktorom nasledovali krvavé odvetné opatrenia. Ďalší znak anarchizmu, konkrétne nerešpektovanie autority, sa objavil začiatkom 17. storočia. Víťazstvo Habsburgovcov nad šľachtou spôsobilo, že katolicizmus sa stal jediným povoleným

²⁸ Slačálek, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. 2000. www.wiki.csaf.cz

²⁹ Petr Chelčický. 2011. www.petrchelcicky.cz

náboženstvom a protestanti museli alebo odísť z krajiny, alebo prejsť na katolícku vieru. Mnohí z nich však naďalej tajne vyznávali svoju vieru aj napriek zákazu Habsburgovcov.

Koncom 18. storočia prišlo k uvoľneniu pomerov habsburgovského absolutizmu. Náboženská sloboda, koniec nevoľníctva a feudalizmu predchádzali národnému obrozeniu na prelome storočí. Cieľom českého národného obrodenia bola emancipácia politická, kultúrna i jazyková. Priestor dostala aj sociálna emancipácia pracujúcich a práve v tomto čase na územie Česka začínajú prenikať prvé myšlienky anarchizmu.³⁰

2.2 Vznik anarchizmu v Čechách

Základňou českého anarchizmu bola strana sociálnych demokratov. Jeho vznik podnietil šíriaci sa európsky anarchizmus a jeho rozvoj zase radikálne robotnícke hnutie zastávajúce Mostovu propagandu činom. Anarchizmus sa teda rodí v 80. a 90. rokoch 19. storočia na severe Čiech medzi nespokojnými baníkmi, ale aj medzi pražskými robotníkmi a neskôr táto ideológia prenikla aj medzi inteligenciu a umelcov.³¹ Anarchisti tejto doby sú známi tzv. stávkami. Prvá takáto stávka sa uskutočnila v roku 1895, kedy 8 000 baníkov začalo s útokom na majetky a úradníkov. Stávku po dvoch týždňoch ukončilo vojsko. Anarchisti pripisovali neúspech sociálnym demokratom, ktorí stávku nepodporili. Ďalším významným prvkom v dejinách českého anarchizmu bol tzv. neodvislý socializmus. Jeho predstavitelia nemali jasne určenú programovú orientáciu, išlo im najmä o boj proti oportunistickým a centralistickým tendenciám sociálnych demokratov. Českí anarchisti boli ovplyvnení individualizmom Stirnera a Nietzscheho, Bakuninovým anarchokolektivismom či kropotkinovským anarchokomunizmom. Európsky anarchizmus prenikal do Čiech prostredníctvom časopisov ako *Moderná revue*, *Nový kult* či *Nový vek slobody*.

Anarchistické hnutie v Česku nebolo jednotné, často dochádzalo k sporom. Rôznili sa názory na organizačnú formu hnutia. Na schôdzach a konferenciách anarchistov padali návrhy o založení revolučných syndikalistických odborov či

³⁰ Slačálek, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. 2000. www.wiki.csaf.cz

³¹ Tomek, V. Ideologie českého anarchismu. s. 68-69

anarchistických družstevných kooperatívov.³² Snaha o zjednotenie a spoluprácu vyplývala z dokumentu „Manifest anarchistů českých“, ktorý bol vydaný v roku 1896. Zástancovia manifestu tvorili samostatný prúd v rámci robotníckeho hnutia, nadväzujúci na myšlienky neodvislých socialistov. Manifest vystupuje proti politickej moci proletariátu, reformizmu sociálnych demokratov, kapitalizmu a súkromnému vlastníctvu výrobných prostriedkov, buržoáznemu nacionalizmu či internacionalizmu. Požaduje „duchovnú revolúciu“, ktorá by mala predchádzať revolúcii „svetovej“. Manifest teda zohral významnú úlohu v rozvoji anarchizmu v Čechách.³³

Výsledkom rozdielnych názorov na organizáciu hnutia bol vznik dvoch línií. V roku 1904 vznikli ideovo zameraná Česká anarchistická federácia a anarchosyndikalistická Česká federácia všetkých odborov, ktorá sa zlúčila so Severočeskou baníckou federáciou. V rámci ČFVO vznikali ďalšie stávky, zástupcovia tejto organizácie sa zúčastnili zjazdu anarchistov v Haagu a súčasne antimilitaristického zjazdu. Federácia si získavala čoraz viac priaznivcov, až napokon rakúska vláda zo strachu pred rozvíjajúcim sa hnutím použila represie. ČFVO tak bola v roku 1908 zakázaná a jej hlavný predstaviteľ Karel Vohryzek sa za majetkovú trestnú činnosť dostal do väzenia. Vedúce postavenie tak získala ČAF. Táto antimilitaristická a antiklerikalistická organizácia vydávala časopis „Práce“, ktorý aj vďaka umelcom pôsobiacim v rámci ČAF bol na vysokej úrovni. K inteligencii a umelcom v anarchistickom hnutí patrili napríklad Karel Toman, básnik Fráňa Šrámek, František Gellner, S. K. Neumann, Jaroslav Hašek, Bohuslav Vrbenský, Rudolf Těšnohlídek či maliar Josef Lada. Česká anarchistická federácia bola síce aktívna v šírení anarchistických ideí, ale žiadne konkrétne výsledky nepriniesla. Sklamanie z neúspechov ČAF a z klesajúceho vplyvu anarchizmu v českej spoločnosti sa pokúsil zvrátiť aktivista Bohuslav Vrbenský, ktorý chcel anarchistické hnutie pretvoriť do svojráznej politickej strany. Ideovo mala byť táto Strana českých anarchistov komunistov spojením anarchizmu a komunizmu. Proti spolitizovaniu hnutia vystúpil redaktor a aktivista ČAF Michal Kácha. Ten v prvom rade odmietol autoritársku politickú stranu, organizačné návrhy Vrbenského, ktoré boli v protiklade k základným princípom anarchizmu. V roku 1914 bol nakoniec prijatý Vrbenského návrh a ČAF sa zmenila na Federáciu českých anarchistov komunistov. Ďalšiu

³² Andrej Funk: Anarchosyndikalizmus v Čechách. 2002. www.csaf.cz

³³ Tomek, V. Ideologie českého anarchismu. s. 105-109

transformáciu hnutia však zastavilo vypuknutie prvej svetovej vojny, čo malo pre rozvíjajúci sa anarchizmus neblahé následky.³⁴ Federácia českých anarchistov komunistov a vôbec všetky anarchistické snahy boli zakázané, cenzúrované aj trestané. Anarchisti počas vojny bojovali za samostatný štát. Spojenie s patriotmi z Československej strany socialistickej v roku 1918 viedlo k spoločným stávkam, ktoré sa však skončili neúspechom. Anarchisti mali s ČSS spoločné odmietanie socializmu, požiadavku na zastavenie vykorisťovania a odstránenie mzdového systému, a spoločne zastávali hospodársky boj či správu výroby pracujúcimi a odbormi. Následne vznikla anarchistická sekcia v rámci ČSS, schválená v roku 1919 na Zjazde anarchistov. Týmto krokom sa končí éra anarchistického hnutia ako takého.

V roku 1918 vznikla samostatná Československá republika a vo vláde sa ocitli aj niekoľkí predstavitelia anarchistického hnutia. Bohuslav Vrbenský bol najskôr ministrom zásobovania, potom ministrom verejných prác a neskôr ministrom zdravotníctva a telesnej výchovy. Spisovateľ S. K. Neumann a anarchistický právnik Theodor Bartošek zastávali funkciu poslancov do tej doby, kým odmietli hlasovať za zákon na ochranu republiky. Po strate mandátu sa snažili ešte nezávisle pracovať na pôvodnom programe strany ČSS. Avšak títo klasickí anarchisti po čase začali inklinovať k anarchokomunizmu a neskôr priamo k bolševizmu. Príkladom je práve S. K. Neumann, sympatizant revolúcie v Rusku a boja proletariátu. V roku 1920 založil Zväz komunistických skupín, s ktorým sa následne zúčastnil založenia Komunistickej strany Československa.

V týchto časoch sú v krajine časté atentáty páchané nespokojnými anarchistami. Dňa 8. januára 1919 sa pokúsil mladý ľavičiar A. J. Šťastný zastreliť prvého ministerského predsedu Československej republiky Karla Kramáča, známeho svojimi krajne pravicovými a nacionalistickými postojmi. Atentát bol neúspešný, Kramáča pred smrťou zachránila peňaženka a obal na cviker, ktoré mal na mieste, kam smerovala strela Šťastného.³⁵ Ďalším terčom atentátnika, bývalého člena KSČ anarchistu Josefa Šoupala, sa 5. 1. 1923 stal nenávidený minister financií Alois Rašín, ktorý robil v tej dobe veľmi nepopulárnu menovú politiku. Rašín zraneniam podľahol. Šoupal bol odsúdený na trest smrti, ale prezident nakoniec rozhodol o jeho dvadsaťročnej väzbe. Atentáty v krajine vyvolali protilavicové demonštrácie,

³⁴ Slačálek, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. 2000. www.wiki.csaf.cz

³⁵ Atentát na Karla Kramáče. 2000. www.fronta.cz

prísnejšie represie a diskreditáciu anarchistických myšlienok pred spoločnosťou.

V roku 1923 anarchokomunisti na čele s Bohuslavom Vrbenským odišli z ČSS a o dva roky neskôr so svojou novou Nezávislou socialistickou stranou robotníckou vstúpili do Komunistickej strany Československa. V januári toho istého roku vzniklo Voľné združenie anarchistov, ktoré malo snahu obnoviť pôvodné myšlienky anarchizmu. Toto združenie vydávalo časopis „Bezvládie“, v ktorom sa písalo, že anarchistické hnutie namiesto toho, aby prevzalo vedenie v stranách, spohodlnelo, a idea anarchie sa dostala do úzadia. V roku 1925 sa na zjazde Nezávislej socialistickej strany robotníckej nakoniec rozhodlo o jej splynutí s komunistickou stranou a o vstupe do Komunistickej internacionály.³⁶

Napriek varovaniam významného teoretika anarchizmu P. A. Kropotkina pred boľševickou diktatúrou, ktoré boli súčasťou Posolstva robotníkom v ČSR, väčšina anarchistov sa pridala k boľševikom a tak anarchizmus prakticky zanikol.

2.3 Situácia po roku 1989

Český anarchizmus na prelome 19. a 20. storočia reflektoval politickú situáciu, triedny antagonizmus a národnostné otázky v spoločnosti. Do politického myslenia a najmä medzi umelecké kruhy prenikla myšlienka individualizmu, ktorá v spojení so sociálnym radikalizmom spôsobila vznik nových prístupov v umeleckej tvorbe. Anarchizmus sa v Čechách nepresadil ako zásadná ideológia, uplatnenie našiel skôr v jeho teoreticko-praktickom prekonaní. Ďalší vývoj anarchizmu v Čechách ukončilo splynutie s ideovou a organizačnou platformou Komunistickej internacionály a Komunistickej strany Československa. Český anarchizmus bol plný protikladov, charakteristický rozporuplným poňatím individuálneho a spoločenského, menšinovým zastúpením a celospoločenskými cieľmi, obmedzenými možnosťami a všeobecnými nárokmi. Táto rozpornosť viedla k zániku anarchizmu ako myšlienkového i prakticky neudržateľného celku, prekonaného historickým vývojom.³⁷

„Po roku 1989 sa v Českej republike v rámci krajnej ľavice etabloval anarchistický prúd, v ktorom sa prejavili aj násilné tendencie a niektoré jeho aktivity spadajú do oblasti terorizmu. Nemožno však klásť znamienko rovnosti medzi anarchizmus a

³⁶ Tomek, V. Český anarchizmus 1890-1925, s. 87-93

³⁷ Tomek, V. Ideologie českého anarchismu, s. 229-233

*terorizmus, pretože sympatie k teroristickým metódam vyjadrila iba malá časť českého ponovembrového anarchistického hnutia a ešte menšia časť bola schopná ich realizovať.*³⁸

Anarchizmus sa v Česku znovuobjavil prostredníctvom Hnutia revolučnej mládeže a undergroundu v 70. a 80. rokoch. K jeho obnove prispeli rôzne alternatívne hnutia a najmä punková subkultúra, ktorá sa v priebehu 80. rokov rozšírila v krajine. V opozícii voči punkovému hnutiu vzniklo rasistické a neofašistické hnutie skinheads, proti ktorému anarchisti rázne vystupovali. Okrem neofašizmu, anarchisti v tejto dobe bojovali proti povinnej vojenskej službe, zaujímali sa o problematiku drog či ochranu zvierat. Druhá polovica 80. rokov bola bohatá na vznik mnohých anarchopacifistických skupín. Na jeseň roku 1989 sa z radov trockistov a anarchistov vyprofilovala „Levá alternatíva“ na čele s Jakubom Polákom.³⁹ Po vylúčení z Občianskeho fóra, našli jej aktivisti partnerov v predstaviteľoch KSČM, čo viedlo k mnohým protestom, rozdeleniu organizácie a koniec koncov aj k samotnému anarchistickému terorizmu, ako sa zvykne nazývať obdobie anarchizmu v Čechách po roku 1989.

V tom istom roku sa členovia disidentského hnutia s názvom Nezávislé mierové združenie podieľali na založení Československého anarchistického združenia. Toto združenie bolo veľmi aktívne v šírení anarchizmu a jeho predstavitelia spolupracovali aj s poľskou a nemeckou anarchistickou scénou.

V roku 1991 sa z ČAS vyčlenila Anarchistická federácia, ktorá začala vydávať časopis „Autonomie“. Najznámejší členovia federácie boli Roman Laube a Jakub Línek. Federácia zanikla v roku 1994. V roku 1992 vznikla Anarchosyndikalistická iniciatíva, neskôr premenovaná na Anarchosyndikalistickú federáciu. Anarchosyndikalisti v Česku však nemali veľký úspech, a tak v roku 1996 prišlo k ich zlúčeniu s Českou anarchistickou federáciou. ČAF bola založená v roku 1995 ako nová anarchistická organizácia, ktorá po čase začala pôsobiť aj na Slovensku. Už ako Československá anarchistická federácia mala snahu integrovať a zorganizovať anarchistické hnutie v Česku a na Slovensku. ČSAF vydávala a do dnešnej doby je známa svojím časopisom A-kontra. Vrcholným predstaviteľom je Ondrej Slačálek. V roku 1996 po odčlenení od ČSAF vznikla moravská syndikalistická skupina

³⁸ Mareš, M. Anarchistický terorizmus v České republice po roce 1989. 2004. www.rexter.cz

³⁹ Slačálek, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. 2000. www.wiki.csaf.cz

Solidarita, ktorá sa neskôr premenovala na 1555: Kolektívne proti kapitálu a svojimi názormi smerovala k ľavému komunizmu. Ako prvá anarchistická organizácia v tomto čase sa venovala politickej činnosti. Organizácia revolučných anarchistov Solidarita sa zameriavala najmä na program spoločenskej samosprávy a politicky neutrálneho syndikalizmu.⁴⁰

V roku 1996 vznikla v Českej republike Antifašistická akcia ako reakcia na drsný zásah polície v pražskom podniku Propast. Brutalita v podobe samopalmi ozbrojeného policajného komanda bijúceho bezbranných anarchistov vyvolala odpor u ľudí, preto základným princípom Antifašistickej akcie je aktivita „zdola“, t.j. aktivita ľudí. Samotní členovia českej Antifa sa o svojej organizácii vyjadrili takto: *“Nejednáme na príkazy žiadnych "špecialistov" a byrokratov, ktorí po vyhodnotení situácie vedia, čo je "najlepšie". V súvislosti s týmto rovnostárskym princípom odmietame fungovanie na základe akejkoľvek hierarchie, ktorá určuje kto je postavený vyššie a kto nižšie. Môže to znieť ako utópia, ale opak je pravdou. Dokazujeme, že koordinovaná organizácia všetkými jej členmi, keď každý je jej nedeliteľnou súčasťou, môže existovať.”*⁴¹ Mnoho autorov definuje Antifašistickú akciu ako extrémne militantnú, ultraľavicovú organizáciu, ktorej hlavným cieľom je boj proti krajnej pravici a celkovo proti „systému“. AFA ideovo nadväzuje na sociálny anarchizmus a anarchokomunizmus. V rámci boja proti neofašizmu využíva detailný monitoring ultrapravicovej scény a nevyhýba sa ani násiliu. S tým súvisí jadro organizácie, ktoré od roku 1999 tvorili špeciálne vycvičení chlapi, ktorí sa venovali bojovým športom. K AFA sa pridali aj revoluční tzv. červení skinheadi, uznanie si získala aj u chuligánov z Bohemians Praha. Členovia AFA sú spájaní s mnohými násilnosťami, známy je prípad útoku anarchistov na pravicových extrémistov, ktorí sa 1.5. 1999 zhromaždili na demonstrácii. Ľavičiari sa podieľali aj na násilnom prerušení demonstrácie Národnej aliancie v Rakovníku, nasledoval pokus o narušenie marcového zjazdu Národne sociálneho bloku a ešte veľa ďalších akcií, či už organizovaných alebo náhodných. Intenzívnymi antifašistickými útokmi si AFA vydobyla rešpekt aj u samotných neonacistov.⁴² Činnosť anarchistov práve kvôli častým násilnostiam, ktoré vyvolávali, monitorovala polícia. Policajné zásahy

⁴⁰ Mareš, M. Anarchistický terorizmus v České republice po roce 1989. 2004. www.rexter.cz

⁴¹ Antifašizmus a antifašistická akce. 2006. www.antifa.cz

⁴² Antifašistická akcia bojuje proti fašizmu priamou konfrontáciou. 2002. www.noveslovo.sk

boli často spájané s brutalitou. Najznámejší prípad je už spomínaná razia policajtov v českom klube Propast zo 4. mája 1996.

Známi svojou činnosťou boli a v súčasnej dobe stále sú antiglobalizační anarchisti. Antiglobalisti odmietajú určité aspekty globalizácie, ktorá je podľa nich príčinou nerovnosti, porušovania práv pracujúcich v krajinách tretieho sveta, chudoby, deficitu demokracie a krízy životného prostredia. Hlavným nepriateľom antiglobalistov sú nadnárodné korporácie a inštitúcie ako Medzinárodný menový fond, Svetová banka a Svetová obchodná organizácia. Predstavitelia tohto smeru hovoria o boji proti neoliberalnej globalizácii zhora a proti „privatizácii života“. Heslom antiglobalistov je veta „iný svet je možný“. Della Porta a Tarrow vidia riešenie v globálnej sociálnej spravodlivosti, ktorá spája mnohé hnutia do antiglobalizačného, pretože toto hnutie je schopné zastrešiť boj za práva pracujúcich, žien, domorodcov, za životné prostredie a práve prvok spájania rozličných tém a hnutí je charakteristickým pre antiglobalizmus. V Česku antiglobalizmus zastávali radikálni ľavičiari, čiže anarchisti a trockisti, ktorých spája boj proti kapitalizmu. Rozdiel medzi nimi je v tom, že anarchisti odmietajú štát a spoločenskú hierarchiu.⁴³ V roku 1998 sa uskutočnila svetová akcia pod názvom Global street party. V Česku sa zhromaždilo niekoľko tisíc účastníkov, ktorí pochodovali Prahou, aj napriek snahe policajtov zabrániť im v tom. V rámci akcie prišlo k mnohým výtržnostiam, protestujúci rozbíjali výklady McDonalds, KFC a ďalších svetových podnikov, čo svojím zásahom tvrdo potrestala česká polícia. Táto akcia bola zameraná hlavne proti globalizačným tendenciám, zvlášť proti hospodárskej globalizácii. Niekoľko tisíc demonštrantov sa zišlo pri príležitosti zasadnutia Medzinárodného menového fondu a Svetovej Banky v Prahe v roku 2000. Českí anarchisti jasne vyjadrili svoj odpor proti kapitalizmu a ekonomickej globalizácii a pridali sa k zahraničným odporcom a aktivistom, ktorí sa zviditeľnili násilnými akciami a útokmi.⁴⁴

Pri tejto príležitosti prišlo k zjednoteniu anarchistov pod vedením Iniciatívy proti ekonomickej globalizácii(INPEG). Táto organizácia predstavovala „*demokratický nástroj vzájomnej komunikácie a koordinácie medzi rôznymi skupinami, ktoré sa chystajú na zasadnutie SB a MMF reagovať. Mala by napomôcť širšej propagácii akcií, ktoré tieto skupiny organizujú. V jej rámci chceme spoločne niektoré*

⁴³ Kolářová, M. Antiglobalizmus. 2008. www.socioweb.cz

⁴⁴ Anarchismus. www.punksnotdead.xf.cz

manifestačné, osvetové i kultúrne podujatia usporiadať. Hlavný z nich by mal byť aj kontrasmmit, na ktorom by sa diskutovali konkrétne škodlivé aspekty ekonomickej globalizácie a hľadania alternatív k tomuto procesu. ⁴⁵

Antiglobalisti v Česku sa teda najviac prejavili pri spomínanom zasadnutí MMF a Svetovej banky v Prahe a následnom založení Iniciatívy proti ekonomickej globalizácii. Rázne vystupovali aj proti vstupu Českej republiky do NATO, najmä časť anarchopacifistov z organizácie Voice of Anarchopacifism(VAP).

Zasadnutiu NATO však už bola venovaná menšia pozornosť zo strany antiglobalistov kvôli vyhlásenej Vojne proti terorizmu, pod ktorý bol zaradený aj antiglobalizmus. Viac sa teda sústredili na obranu vlastného hnutia pred kriminalizáciou.⁴⁶ Napriek výraznému nesúhlasu a odporu ultraľavičiarov, Česká republika v marci v roku 1999 vstúpila do vojenského paktu.

Ďalším známym prípadom boja proti ekonomickej globalizácii je útok dvoch predstaviteľov ORA-Solidarita v marci 2000. Členovia tejto organizácie hádzali vajcia na ministerku zahraničných vecí USA Madeleine Albrightovú počas jej návštevy Českej republiky. V septembri sa uskutočnila demonštrácia Antifašistickej akcie, na ktorej sa zúčastnili mnohí českí aj zahraniční anarchisti. Dňa 26. 9. v priebehu demonštrácie v súvislosti s Globálnym dňom akcií zaútočili predstavitelia Anarchistického čierneho bloku na políciu, následkom čoho sa na Lumírovej ulici odohral stret so zásahovou jednotkou.⁴⁷ Brutálne zaobchádzanie českých bezpečnostných zložiek s demonštrujúcimi anarchistami podnietilo ďalšie protesty a radikálne akcie, ktorým museli čeliť české diplomatické úrady v niekoľkých mestách Európy. Českí anarchisti sa zapájali do viacerých aktivít antiglobalizačného Čierneho bloku, vrátane zahraničných akcií ako bola demonštrácia v Janove v roku 2001 a o dva roky neskôr v Eviane a Soluni.⁴⁸ Aktivity antiglobalistov pokračujú kampaňou proti vstupu Českej republiky do Európskej únie. Dnes sú síce menej výrazné, podstatné pre anarchizmus však je, že stále existujú skupiny, ktorým môžeme dať prívlastok antikapitalistické.

V roku 2000 medzi anarchistické aktivity pribudol aj boj za práva žien. V Českej republike sa výraznejšie prejavil feminizmus. Toto hnutie za práva žien sa spájalo

⁴⁵ Základní stanovisko Iniciatívy proti ekonomickej globalizaci. 2000. www.inpeg.ecn.cz

⁴⁶ Novák, A. Hnutí, které nebylo. 2006. www.advojka.cz

⁴⁷ Slačálek, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. 2000. www.wiki.csaf.cz

⁴⁸ Mareš, M. Anarchistický terorismus v České republice po roce 1989. 2004 www.rexter.cz

s magazínom Bloody Mary. „Bloody Mary by mal byť časopis, ktorý by vyplnil medzeru medzi všetkými možnými existujúcimi alternatívnymi zinmi. Pripadá nám, že sa zaoberajú všetkými možnými i nemožnými témami, ale že by písali o témach týkajúcich sa ženského aktivizmu, je temer výnimkou.“⁴⁹ Anarchofeministická skupina bola založená v roku 2000 s cieľom usporiadať Medzinárodný deň žien a zapojiť sa do Globálnej stávky žien pod názvom Feministická skupina 8. marca. Skupina chcela v prvom rade vrátiť tomuto sviatku jeho pôvodný zmysel a upozorniť na problémy s postavením žien v spoločnosti. Feministky sa dožadovali diskusie a otvárania problematických tém a to hlavne v spolupráci s anarchistickým hnutím, ktorého predstavitelia tiež riešia nerovnosť pohlaví. Feministická skupina sa tak snažila nájsť pozitívnu alternatívu založenú na princípoch anarchofeminizmu. Popri propagačných akciách a prednáškach propagovali anarchofeministky svoje postoje prostredníctvom časopisu Priama cesta. Vydávali informačné letáky, prostredníctvom ktorých šíрили osvetu a hlavnú myšlienku, ktorou je vytváranie nových, slobodných a rovných vzťahov medziľudských vzťahov.⁵⁰

Antifašistická akcia od roku 2003 pôsobila v rámci zastrešujúcej organizácie s názvom Federácia anarchistických skupín. Teror antifašistov sa teda odohrával v uliciach a ako zbrane im najčastejšie slúžili päste a palice, výnimočne boxery, pátky či kamene. Známe sú však aj prípady podpaľáčstva z rokov 2002 a 2003, kedy anarchisti napríklad podpálili auto neonacistického predstaviťa Filipa Vávru. Terčom ľavicového teroru neboli len neonacisti, ale aj sympatizanti komunizmu a trockisti kvôli antiautoritárskym a antibolševickým postojom českých anarchistov. Anarchistický čierny kríž poskytoval starostlivosť trestne stíhaným či väzneným aktivistom. Popri týchto významných organizáciách v Českej republike existovali aj prostredníctvom menších, miestnych anarchistických skupín, zinov, časopisov a publikácií a nemenej významnú úlohu zohrali aj tzv. squatty či kluby, kde sa stretávala anarchistická mládež. Vzniká úzke prepojenie anarchizmu s punkovou a hardcorovou, ba dokonca techno-kultúrou.⁵¹ Okrem spomínaných organizácií v Českej republike pôsobili aj menšie lokálne anarchistické skupiny či Anarchistický čierny kríž(ABC).

⁴⁹ Tomek, V., Slačálek, O. Anarchismus: svoboda proti moci. s. 603-604

⁵⁰ Anarchofeministická skupina. 2002. www.anarchofeminismus.ecn.cz

⁵¹ Mareš, M. Anarchistický terorismus v České republice po roce 1989. 2004. www.rexter.cz

Na internetovej stránke tejto organizácie nájdeme definíciu, podľa ktorej je Anarchistický čierny kríž „iniciatíva, ktorá pomáha neautoritársky zmýšľajúcim ľuďom, ktorí sa dostanú do konfliktu so štátnym aparátom, sú väznení alebo je proti nim vedený súdny proces z politických dôvodov. Jedným z hlavných cieľov ABC je teda zaisťovať financie a následnú právnu pomoc. Medzi ďalšie činnosti Čierneho kríža patrí zhromažďovanie informácií o jednotlivých kauzách, rozširovanie týchto informácií, navštevovanie väzňov, psychická i materiálna podpora. Ďalej potom posielanie protestných e-mailov, dopisov a poriadanie solidárnych akcií a demonštrácií.“⁵²

2.4 Anarchizmus v súčasnej Českej republike

Český anarchizmus je v súčasnosti koncentrovaný najmä v hlavnom meste. V Prahe totiž bývajú hlavní predstavitelia anarchizmu, nachádzajú sa tu štátne orgány a inštitúcie, ktoré sú najčastejším terčom demonštrantov a v neposlednom rade poskytuje hlavné mesto demonštrujúcim anarchistom anonymitu. Najčastejšími témami sa stali rasizmus, xenofóbia, fašizmus, antisemitizmus či bolševizmus. V krajine stále pretrvávajú ostré protesty proti pravicovým extrémistom, ktoré neraz končia násilnými stretmi. Anarchisti často vinia za tento stav štát a políciu.

Antifašistická akcia zdôvodnila negatívny postoj k štátu tým, že má čoraz väčšiu kontrolu nad ľuďmi a čoraz väčšie právomoci, čím sa automaticky znižuje možnosť ľudí podieľať sa na správe vecí verejných. V krajine tak rastie byrokracia a centralizmus na úkor demokracie. Reprezentanti Antify tvrdia, že problémy ľudí môžu najefektívnejšie vyriešiť len sami ľudia a nie zástupcovia týchto ľudí v politike. Ani polícia podľa nich nedokáže riešiť problémy, ale ich len potláča. Ako príklad kontrolovanej neslobodnej spoločnosti sa na stránke federácie uvádza snaha štátu a polície obmedziť slobodu slova a slobodu zhromažďovania, zavádzanie kamerových systémov, biometrické pasy či udavačstvo. Polícia má podľa Antify blízko k princípom fašizmu, keďže sa u niektorých príslušníkov bezpečnosti objavuje rasizmus, dôraz na hierarchiu a poriadok či averzia k menšinám a niektorí z nich sú

⁵² Anarchistický čierny kríž. www.anarchistblackcross.cz

priamo prepojení s neonacistickými skupinami.⁵³

Antifa dnes predstavuje najradikálnejšiu ľavicovú organizáciu, ktorej hlavným cieľom je boj proti fašizmu. Jej aktivity môžeme sledovať od konca 90. rokov. AFA si chce získať verejnosť rozsiahlou propagandou. V súčasnosti sú menej časté demonštrácie proti neonacistom či strety s políciou. Podľa ministerstva vnútra AFA minimalizuje demonštrácie a verejné akcie, ktoré by ju mohli spájať s extrémizmom a snaží sa navonok pôsobiť ako seriózna politická sila. Napríklad aj pomocou výstavy v Pamätníku Lidice v roku 2008, na ktorej sa AFA spolupodieľala. MV ČR uvádza, že organizovanie takýchto akcií na pôde štátnej inštitúcie môže legitimizovať činnosť AFA medzi ľuďmi. Druhou takou akciou, ktorou sa Antifa snažila priblížiť verejnosti bolo usporiadanie hip-hopovej akcie v Uherskom Hradišti v roku 2009. Na akcii vystúpila aj známa česká skupina PSH, ktorá o niekoľko mesiacov spáchala vajíčkový útok na mítingu ČSSD v hlavnom meste. Okrem socialistov sú častým terčom antifašistov komunisti a marxisti. Naopak pravicové a liberálne strany s touto organizáciou nemajú žiadne problémy. V súčasnej dobe mládež v Čechách preferuje skôr stredopravé politické strany, preto aktivisti AFA v snahe zaujať a prilákať čo najviac mladých ľudí, opúšťajú anarchistické princípy, z nich najmä myšlienku antikapitalizmu. AFA ďalej zaviedla monitoring oponentov, ktorý slúži ako zdroj informácií a využívajú to najmä novinári a štátna správa. Toto je v porovnaní s minulosťou, kedy AFA odmietala masové médiá a spoluprácu s nimi, závažná zmena postojov. V súčasnosti sú novinári priam vítaní pri uvádzaní nových informácií či fotografií pochádzajúcich od Antify. V poslednom období aktivity AFA súviseli s kampaňou ČSAF „Vykopnite politikov!“, v roku 2010 s výzvami na bojkotovanie volieb či iniciatívou s názvom „Vymeňte politikov“. Napriek mnohým zmenám, ktorými od svojho vzniku táto organizácia prešla, zostáva AFA verná svojmu primárnemu cieľu, ktorým je boj proti pravicovému extrémizmu.

„Nová (súčasná) AFA si so sebou stále nesie niektoré prvky agendy z minulosti. Príležitostne sa stále hlási k anarchizmu a preberá články z anarchistických tlačovín, odkazuje na niektoré publikácie vydané v minulosti anarchistickým hnutím. Anarchizmus však netvorí dominantnú, ba ani významnú súčasť ideologickej výbavy skupiny. Pretrvávajúcim rysom je orientácie na „priamu akcie“, teda násilia proti

⁵³ Naše postoje. 2008. www.antifa.cz

*ideovým oponentom. Toto násilie nie je v súčasnosti legitimizované sebaobranou a zároveň AFA opustila subverzívno-revolučnú frazeológiu i prax. Nepriatelia, pokladaní za legitímne ciele, sú vymedzení obdobne, ako je tomu v materiáloch spracovávaných establishmentom.*⁵⁴

Najvýznamnejšou anarchistickou organizáciou v Českej republike je však stále Československá anarchistická federácia bojujúca proti kapitalizmu. Vo svojom programe predstavitelia federácie odsudzujú štát, slobodný pohyb kapitálu, ktorý vlastní úzka skupina ľudí a obmedzovanie politických a sociálnych práv ľudí. Hierarchiu, dominanciu a autoritársky systém chcú nahradit' samosprávou, založenou na princípoch slobody a sociálnej spravodlivosti.⁵⁵ ČSAF je stále aktívna, organizuje mnohé prednášky, koncerty, protesty, premietanie tematických filmov, blokády, punkové party, festivaly, pochody, športové podujatia, diskusie či vernisáže. Desiatky uskutočnených aj pripravovaných akcií je možné nájsť na internetovej stránke federácie.

V súvislosti s februárovými udalosťami nájdeme na stránke ČSAF reportáž o tom, ako sa do celosvetového protestu proti medzinárodnej dohode ACTA zapojili aj českí anarchistí. Protestovalo sa 11. 2. 2012 v Olomouci a v Plzni. Okrem petícií rozdávali predstavitelia ČSAF ľuďom v Olomouci aj februárové vydanie novín A3, kde sa písalo o tejto problematike. Ulicami zneli revolučné heslá ako „Stop ACTA“, „ACTA nechceme“ či „Za slobodný svet a internet“. V príhovore za ČSAF odznelo aj to, že „*ACTA, to je len jedna z faciek, ktorú nám neoliberalizmus uštedril. A je len na nás, či sa necháme ďalej bez známky odporu fackovať, šikanovať a okrádať.*“⁵⁶ ČSAF vyjadrila negatívny postoj k umiestneniu radarovej základne Spojených štátov amerických v Českej republike.

Reprezentanti federácie nesúhlasia s radarmi kvôli tomu, že ich výstavba sa má realizovať bez súhlasu ľudí. Vláda na čele s ODS odmietla vyhlásiť referendum a vôbec diskutovať o tejto problematike s občanmi. ČSAF sa domnieva, že umiestnenie radarovej základne v Česku povedie k vyostreniu vzťahov a k novému súťaženiu v zbrojení medzi USA a Ruskom, prípadne Čínou. Ďalším negatívom je ohrozenie obyvateľov Českej republiky žijúcich v blízkosti tohto

⁵⁴ Bastl, M. Antifašistická akce: od subverze k vigilantismu?. 2010. www.rexter.cz

⁵⁵ Programové minimum ČSAF. www.csaf.cz

⁵⁶ Protesty proti ACTA. 2012. www.csaf.cz

vojenského objektu. Ohrozený bude aj ekosystém v oblasti, kde má byť radar postavený. ČSAF upozorňuje na nebezpečenstvo rádioaktívneho žiarenia, ktoré vyvoláva jadrový reaktor. Vo februári 2007 sa uskutočnil aj protest proti základniám USA. Na Karlovom námestí v Kolíne sa zišlo približne 400 protestujúcich, medzi ktorými nechýbali ani členovia ČSAF, ktorých pobúrila prítomnosť predsedu českej vlády Mirka Topolánka. ČSAF sa prezentovala protivojnovými transparentmi a letákmi a odporom voči radarovej základni.⁵⁷

Anarchisti sa v súčasnosti najviac prezentujú prostredníctvom demonštrácií, ktoré sú dnes v porovnaní s minulosťou zásadne sprevádzané policajným komandom. Anarchisti si často zahaľujú tváre šatkami kvôli anonymite. Pochody mestom sú sprevádzané skandovaním hesiel a neraz aj výtržnosťami. Svoje postoje anarchisti vyjadrujú aj prostredníctvom priamej akcie. Ide o osobitné nárazové akcie s cieľom šokovať verejnosť. V minulosti sa priama akcia spájala najmä s atentátmi na štátnych funkcionárov, dnes sa používa skôr politický street art či pretváranie billboardov. V rámci akejsi výchovy a kultúrneho obohatenia hnutia anarchisti usporadúvajú prednášky, premietanie, besedy, diskusie. Koncerty majú obyčajne benefičný charakter a výťažok z nich je použitý na ďalšiu činnosť anarchistov.

Môžeme teda konštatovať, že anarchistické hnutie v Českej republike, aj keď menej početnejšie, stále existuje a opiera sa o mnohoročnú tradíciu. Anarchisti sa dnes zameriavajú na menej revolučné ciele, ale o to dôležitejšie a to nie len pre toto hnutie, ale aj pre celú spoločnosť. Znepokojujúce sú však často málo viditeľné výsledky, čo mnohých sympatizantov hnutia vedie k činnosti v nevládných organizáciách či politike.

Z časopisu A-Kontra: „*Samozrejme, že už pre nás anarchizmus neznamena to isté, čo znamenal pre ľudí, ktorí sa k nemu hlásili skôr. So staršími anarchistami nás spája predovšetkým podobné chápanie sveta a podobný prístup k problémom - samozrejme vieme, že tieto problémy sú dnes v mnohom iné.*“⁵⁸

⁵⁷ ČSAF říká NE radarům!. 2007. www.csaf.cz

⁵⁸ A-kontra - Proč být proti a proti čemu?. www.odpor.wz.cz

2.5 Budúcnosť anarchizmu

Anarchizmus je ideológia, ktorá má svoju históriu, prítomnosť, ale otázne je, v akej miere a či vôbec bude rezonovať v budúcnosti. Kvôli mnohým utopickým predstavám a cieľom anarchizmu, ako je napríklad bezhraničná sloboda jedinca, úplne bezvládie či rovnostárska spoločnosť, je nepravdepodobné, že by sa niekedy v budúcnosti anarchizmus realizoval vo svojej absolútnej podobe. Je tu ale istá nádej, že v dôsledku ekonomickej globalizácie pozícia štátu ako najvyššej autority a nositeľa verejnej moci bude slabnúť, a tak by mohol dostať anarchistický boj proti štátu v budúcnosti nový rozmer. Neistota, v ktorej dnes žijeme, priamo vytvára anarchistom priestor demonštrovať svoje predstavy, či dokonca ich realizovať prostredníctvom revolúcie. Názor, že anarchizmus je len utópiou, nie je celkom presný. My v súčasnosti považujeme túto ideológiu za neuskutočiteľnú. Anarchisti však veria, že človek budúcnosti unavený kapitalistickým systémom, ktorý ho priam núti preferovať hodnoty ako moc a peniaze, nenásilným spôsobom prijme pokojnú víziu anarchistického rovnostárskeho systému a dosiahne slobodu.

Situácia v Českej republike však veľmi nepraje ďalšiemu rozvoju anarchistických aktivít. Anarchizmus dnes nemá významný vplyv v krajine, ide skôr o okrajový prúd. Okrem vyššie spomenutých organizácií v Česku ďalej fungujú Federácia anarchistických skupín či anarchistická iniciatíva „Foot not Bombs“, ktorá vystupuje proti ekonomickému a hospodárskemu systému, respektíve proti kapitalizmu. Anarchistické hnutie v Česku je stále menej a menej početnejšie, stále prísne monitorované a kontrolované políciou, preto predpoklad na akúsi anarchistickú revolúciu v blízkej budúcnosti nie je. Môžeme teda konštatovať, že vplyv tejto ľavicovej ideológie v Česku bude mať slabnúcu tendenciu, nakoľko životná úroveň a bezpečnosť v spoločnosti je na vysokej úrovni.

ZÁVER

V práci sme definovali anarchizmus ako politický, kultúrny a sociálny smer, ako ideológiu požadujúcu bezpodmienečnú slobodu jednotlivca. Anarchisti bojujú za slobodnú spoločnosť a proti všetkému, čo takúto spoločnosť ohrozuje. Najväčšími nepriateľmi anarchistov sú štát, vláda, polícia a vôbec akákoľvek forma autority, ktorá utláča a obmedzuje ľudskú slobodu. Človek nemôže ovládať človeka, z čoho vyplýva aj odpor anarchistov k hierarchii a požiadavka na rovnostársku spoločnosť.

V Česku sa anarchizmus rozvinul zo socialistického hnutia. Po prvýkrát sa v krajine objavil koncom 19. storočia, výraznejšie sa však prejavil v posledných rokoch 20. storočia. Komunistická strana pohltila rozvíjajúce sa anarchistické hnutie a tak anarchizmus prakticky zanikol. V roku 1989 sa znovuobjavil a v Česku odštartovala kapitola anarchizmu s názvom anarchistický terorizmus. Českí anarchisti sa totiž v tomto období často prezentovali násilnou činnosťou a útokmi na svojich nepriateľov. V krajine fungovali a dodnes stále fungujú organizácie ako Československá anarchistická federácia, Antifašistická akcia, anarchofeministky či antiglobalizační anarchisti. Anarchisti v súčasnosti čelia novým výzvam, ktoré so sebou prináša rýchlo sa rozvíjajúci svet. Koncentrujú sa najmä na boj proti pravicovému extrémizmu a globalizácii. V súvislosti s touto problematikou podnikajú mnohé akcie, vydávajú časopisy a informačné materiály, prezentujú sa hlavne na internete. Bezpečnosť v štáte, dôsledná kontrola zo strany polície, monitoring či dokonca nezáujem spoločnosti však predpovedajú klesajúci trend anarchistického hnutia v Českej republike.

Napriek tomu, že hlavná idea anarchizmu je viac-menej utópiou a anarchisti prakticky nikdy nezískali moc na štátnej úrovni, tento smer zohral významnú úlohu v minulosti, ovplyvnil viacero myšlienkových prúdov a má svoje miesto aj v súčasnosti. Boj za slobodu je predsa vždy aktuálnou témou, ktorá rezonuje v spoločnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Knižné zdroje:

1. DRÁBIK, J. 2010. Na barikády! : „otec anarchizmu“ Michail A. Bakunin a revolúcie 19. storočia. In *Historická revue*. ISSN 1335-6550, 2010, roč. 21, č. 6, s. 53-60.
2. HEYWOOD, A. 2008. *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeňek, 2008. 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3.
3. KULAŠÍK, P. 1999. *Socializmus*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 1999. 278 s. ISBN 80-8055-233-9.
4. MILLER, D. 1995. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: CDK, PROGLAS/JOTA, 1995. 577 s. ISBN 80-85617-47-1.
5. TOMEK, V. – SLAČÁLEK, O. 2006. *Anarchismus: svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006. 669 s. ISBN 80-7021-781-2.
6. TOMEK, V. 1996. *Český anarchismus 1890-1925*. Praha: Filosofia, 1996. 744 s. ISBN 80-7007-080-3.
7. TOMEK, V. 1988. *Ideologie českého anarchismu*. Praha: Academia, 1988. 248 s. ISBN 21-074-88.
8. WEICHHOLD, J. 1984. *Anarchizmus dnes*. Bratislava: Pravda, 1984. 200 s. ISBN 75-085-84.

Internetové zdroje:

1. A-kontra - Proč být proti a proti čemu?. In: Odpor. [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné na internete:
<http://odpor.wz.cz/VYZVY/akontra.htm>
2. Anarchismus. In: Punksnotdead. [online]. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:
http://www.punksnotdead.xf.cz/odkazy_punk.html.
3. Anarchizmus. In: Wikipédia. [online]. 2012. [cit. 2012-02-18]. Dostupné na internete:
<http://sk.wikipedia.org/wiki/Anarchizmus>
4. Anarchistický černý kríž. In: Anarchist black cross. [online]. [cit. 2012-03-13].

Dostupné na internete:

<http://anarchistblackcross.cz/anarchisticky-cerny-kriz>

5. Anarchofeministická skupiny. In: Anarchofeminismus. [online]. 2000. [cit. 2012-03-13]. Dostupné na internete:

<http://anarchofeminismus.ecn.cz/files/wrv.html>

6. Anarchofeminismus podle C. Ehrlich a P. Corneggar. In: Anarchofeminismus. [online]. 2000. [cit. 2012-02-20]. Dostupné na internete:

<http://www.anarchofeminismus.ecn.cz/files/pc3corneggar ehrlich.html>

7. Andrej Funk: Anarchosyndikalizmus v Čechách. In: Československá anarchistická federácia. [online]. 2002. [cit. 2012-02-24].

Dostupné na internete:

http://www.csaf.cz/historia.php?histor_cl=13

8. Antifašismus a antifašistická akce. In: Antifa. [online]. 2006. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:

<http://www.antifa.cz/content/antifasismus-a-antifasisticka-akce>

9. Antifašistická akcia bojuje proti fašizmu priamou konfrontáciou. In: Nové slovo. [online]. 2002. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:

http://www.noveslovo.sk/c/19639/ANTIFASISTICKA_AKCIA_BOJUJE_PROTI_FASIZMU_PRIAMOU_KONFRONTACIOU

10. Atentát na Karla Kramáře. In: Fronta. [online]. 2000. [cit. 2012-02-24].

Dostupné na internete:

<http://www.fronta.cz/kalendar/atentat-na-karla-kramare>

11. BASTL, M. Antifašistická akce: od subverze k vigilantismu?. In: Rexter. [online]. 2010. [cit. 2012-03-09].

Dostupné na internete:

<http://www.rexter.cz/antifasisticka-akce-od-subverze-k-vigilantismu/2010/11/07/>

12. ČSAF říká NE radarům!. In: Československá anarchistická federácia. [online]. 2007. [cit. 2012-03-22]. Dostupné na internete:

<http://www.csaf.cz/index.php?clanok=720>

13. KOLÁŘOVÁ, M. Antiglobalizmus. In: Socioweb. [online]. 2008. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:

<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=324&lst=108>

14. Naše postoje. In: Antifa. [online]. 2008. [cit. 2012-03-09]. Dostupné na internete:

<http://www.antifa.cz/content/nase-postoje>

15. NOVÁK, A. Hnutí, které nebylo. In: A2. [online]. 2006. [cit. 2012-02-26].

Dostupné na internete:

<http://www.advojka.cz/archiv/2006/33/hnuti-ktere-nebylo>

16. MAREŠ, M. Anarchistický terorismus v České republice po roce 1989. In: Rexter. [online]. 2004. [cit. 2012-03-13]. Dostupné na internete:

<http://www.rexter.cz/anarchisticky-terorismus-v-ceske-republice-po-roce-1989/2004/11/01/>

17. Petr Chelčický. In: Petr Chelcicky. [online]. 2011. [cit. 2012-02-24]. Dostupné na internete:

www.petrchelcicky.cz

18. Programové minimum ČSAF. In: Československá anarchistická federácia. [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné na internete:

http://www.csaf.cz/programove_minimum.php

19. Protesty proti ACTA. In: Československá anarchistická federácia. [online]. 2012. [cit. 2012-03-09]. Dostupné na internete:

<http://www.csaf.cz/index.php?clanok=1256>

20. ROCKER, R. Anarchismus a anarchosyndikalismu. In: Obzor. [online]. 2005. [cit. 2012-02-16]. Dostupné na internete:

<http://obzor.euweb.cz/Anarchismus-a-anarchosyndikalismus-Rocker.pdf>

21. SLAČÁLEK, O. Stručná historie českého anarchistického hnutí. In: Wiki. [online]. 2000. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:

http://wiki.csaf.cz/encyklopedie:strucna_historie_ceskeho_anarchistickeho_hnuti

22. Šmíd, J. Anarchizmus – základní teze. In: Distance. [online]. 2008. [cit. 2012-02-18]. Dostupné na internete:

http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=49&Itemid=66

23. Základní stanovisko Iniciativy proti ekonomické globalizaci. In: INPEG. [online]. 2000. [cit. 2012-02-26]. Dostupné na internete:

<http://inpeg.ecn.cz/frames/index1.html>

